

hanelerde çalışarak bir sanat öğrenmeye mecbur tutuluyordu; bunlar günde altı saat çalışıyorlardı. Okula yazılan çocuklar ise günde iki saat ders görüyor, dört saat de imalâthanelerden birinde sanat öğreniyorlardı. Okulu bitirenler, dört yıl daha aynı sanat dalına devam ederek sanattan da diploma almak zorundaydılar. Dârülaceze'nin açıldığı 1896'dan 1907 yılına kadar kırk sekiz kişi buradan diploma aldı, altı kişi de hâfiz oldu. Bu tarihte okula 130 erkek ve 22 kız öğrenci kayıtlı bulunuyordu.

Kendi imkânları ile ihtiyaçlarını sağlama prensibine göre çalışan Dârülaceze, imalâthanelerinde ürettiği malların gelirini arttırmak için 1895'te bir tâlimat-nâme çıkardı. Buna göre gücü yeten herkesin imalâthanelerde çalışması ve her bir imalâthanenin gelir ve giderlerinin hesaplanması bir esasa bağlandı. Dârülaceze imalâthanelerinin faaliyetleri hafta sonlarında müdürlüğe rapor edilirdi. Her üç ayda bir muhasebece hesapları çıkarılır, geçmiş yıllardaki ayların hesaplarıyla karşılaştırılır ve bir defter halinde dâimî komisyona bildirilirdi. Komisyon da mütalaasını Dahiliye Nâzırlığı'na iletirdi. Dârülaceze'de faaliyet gösteren belli başlı imalâthaneler halıcılık, dokumacılık, terzilik, çorapçılık, kunduracılık, marangozluk, demircilik ve fotoğrafçılıktı.

Dârülaceze'nin idaresi ilk açılışında Dahiliye Nezâreti'ne verildi. Daha sonra belediyeye (1908) ve oradan da Müessesât-ı Sıhhiyye Müdüriyeti'ne (1910) geçti. Bu kurumun kaldırılması üzerine tekrar Dahiliye Nezâreti'ne bağlandı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâleti kurumunun idaresini ele aldıysa da 1925'te tekrar belediyeye verildi. Dârülaceze bugün de İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından yönetilmektedir. Kuruluşundan bu yana din ve milliyet farkı gözetmeksizin yaklaşık 28.000 çocuğu ve 42.000 kimsesiz, yaşlı, güçsüz ve sakatı himaye eden Dârülaceze günümüzde de (1993) 767 muhtaç kişiye hizmet vermektedir. Zaman içinde üretime yönelik özelliğini kaybeden ve kuruluşundaki gelir kaynaklarının pek çoğundan mahrum kalan kurum himayeye muhtaç hale gelmiş olup ancak hayır severlerin yardımlarıyla hizmetlerini sürdürebilmektedir. Mayıs 1991'de kurulan Dârülaceze Vakfı'nın başlatmış olduğu yenileme çalışmaları sayesinde müessesenin bazı bölümleri elden geçirilerek daha iyi hizmet verecek hale getirilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ehâsin-i Müessesât-ı Hayriyye-i Hilâfet-pe-nâhiden Dârülaceze, İstanbul 1324; *Mecelle-i Umûr-ı Belediyye*, IV, 504-565; R. Ekrem Koçu, *Dârülaceze (1875-1974)*, İstanbul 1974; a.m.f., "Dârülaceze", *İst.A.*, VIII, 4242-4245; *TA*, XII, 317; *ML*, III, 405.

HİDAYET Y. NUHOĞLU

DÂRÜLADL

(دار العدل)

Meşrû yönetimin hâkimiyet ve idaresi altındaki ülke için kullanılan fıkıh terimi (bk. DÂRÜLBAĞY).

DÂRÜLAHD

(bk. DÂRÜSSULH).

DÂRÜLBÂB

(bk. KAZVİN).

DÂRÜLBAĞY

(دار البنى)

Meşrû devlet başkanına karşı ayaklanan âsilerin hâkim olduğu topraklar için kullanılan terim.

İslâm dininde meşrû devlet başkanına itaat gerekli görülümüş, ona karşı ayaklanmak ve savaşmak haram kılınmıştır (en-Nisâ 4/59). Müslümanlardan bir topluluğun, kendilerince geçerli bir delile dayanarak siyasî bir maksatla meşrû yönetime baş kaldırması ve müstakil bir bölgede hâkimiyet kurmalarına bağy, bu kimselere *bugât* (tekili *bâgî*) veya *ehl-i bâgî* denir. İsyancıların hâkim olduğu ülke veya bölge *dârülbâgî*, meşrû yönetimin hâkimiyet ve kontrolü altındaki ülke veya bölge *dârüladl* ve burada yaşayanlar da *ehl-i adl* diye adlandırılır. İsyan hareketi siyasî bir maksatla değil yönetimin zulüm ve haksızlığı sebebiyle ortaya çıkmışsa isyancılar *bâgî* sayılmazlar. Bu durumda yönetimin zulümden vazgeçerek onlara adaletle davranması gerekir. Öte yandan hareketleri kendilerince geçerli bir sebebe dayanmakla birlikte mevcut yönetimi devirme amacı taşımayan veya böyle bir amacı güce sahip bulunmayan isyancılar da *bugât* sayılmazlar; bu kimselere İslâm hukukunda yol kesicilerin tâbi olduğu hükümler uygulanır (bk. EŞKİYA).

Hukuken muharip statüsünde kabul edilen âsilerle, isyandan vazgeçip itaat edinceye kadar savaşılır (el-Hucurât 49/9). İki tarafın savaş sırasında birbirlerinin can ve mallarına verdikleri zararlar Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî fakihleriyle Şâfiî mezhebindeki sahih rivayete göre tazmin edilmez. Ayaklanma ve çatışmadan önce veya sonra can ve mala verilen zararlar ise tazmin edilir. Muharip isyancılarla yapılan savaşın tâbi olduğu hükümler, bu konuda fukaha arasında bazı cüzî görüş ayrılıkları bulunmakla birlikte, birçok yönden muharip gayri müslimler ve mürtedlere uygulanan hükümlerden farklıdır (bk. BAĞY). Ayrıca onlarla meşrû idare arasındaki savaş hali müslümanların bir iç meselesi olup yabancı ülkelerin âsilere yardım etmeleri düşmanca münasebetlere teşebbüs sayılır.

Âsilerin hâkimiyeti altında bulunan *dârülbâgî* *dârülislâmın* bütünü içinde mütalaa edilir. Bu sebeple *dârüladl* ile *dârülbâgî* arasında ülke ayrılığı mevcut değildir. Ancak yönetim ayrılığı birtakım hukukî sonuçlar doğurur. Buna göre bâgîlerin hâkim olduğu yerlerdeki idarî icraat ve cezaî uygulamalar geçerli kabul edilir. Topladıkları zekât, haraç ve cizye gibi vergiler mükelleflerden yeniden alınmaz. Ancak zekâtı ve öşürleri harcanması gereken yerlere sarfetmedikleri anlaşılırsa *dârülbâgî* meşrû yönetimin eline geçtiğinde mükelleflerden bu zekât ve öşürleri yeniden ödemeleri dinen istenir, fakat hukuken zorlanamazlar. Âsilerin yönetim ve hâkimiyetleri meşrû sayılmadığı halde umumun menfaatine yönelik bu nevi tasarrufları zarrureten geçerli kabul edilmiştir.

Âsi yöneticilerin kadı tayini de câiz ve geçerlidir. Hâkimiyetleri altındaki bölge meşrû idarenin eline geçtiğinde bu kadıların verdiği hükümlerden meşrû olanlar infaz edilir, olmayanlar ise durdurulur. Bâgîlerin eline geçen topraklarda meşrû idarece tayin edilmiş kadılar azlolunmuş sayılmazlar. Ancak görevden alınırlarsa bu tasarruf geçerli olup âsilerin mağlûbiyeti halinde meşrû yönetim tarafından yeniden görevlendirilmedikçe verecekleri hükümler infaz edilmez.

Hanefîler'e göre *dârülbâgî*de işlenen suçlara cezaî hükümler uygulanmaz. Çünkü meşrû yönetime ait hâkimiyetin keşintiye uğradığı bu topraklarda suçun işlendiği sırada cezayı uygulama imkânının bulunmayışı, daha sonra da cezaî

takibata engel teşkil eder. Nitekim aynı sebeple dârülharpte işlenen suçlara da ceza hukuku hükümleri uygulanmaz. Hanbelî, Şâfiî ve Mâlikî mezheplerine göre ise gerek dârülbâğy gerekse dârülharpte işlenen suçlar cezayı gerektirir, bu hususta yer ve ülke ayrılığının tesiri yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

Sahnün, *el-Müdevvene*, II, 47-48, 50; Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, Kahire 1966, s. 61; Ebû Ya'lâ, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, s. 39-40; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, II, 218-222; Serahsî, *el-Mebûh*, V, 51; IX, 204; X, 100, 130-136; Kâsânî, *Bedâ'î*, VII, 34, 45, 71, 80, 141-142, 168; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 351; X, 49-52, 61-62, 68, 70; İbn Abdüsselâm, *Ḳavâ'idü'l-aḥkâm*, Kahire, ts., I, 68, 91; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Ḳadîr* (Kahire), V, 333-342; İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, Kahire 1315, IX, 69; Haraşî, *Şerhu Muhtaşarı Ḥalîl*, VIII, 60-62; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, II, 149, 283-285; III, 307-308; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, III, 193, 309-313; IV, 305; Haccâvî, *el-İknâc*, Kahire 1351, IV, 292-297; Ahmet Özel, *İslâm Hukukunda Ülke Kavramı: Dârülişlâm-Dârülharb*, İstanbul 1991, s. 203-211.

AHMET ÖZEL

DÂRÜLBEDÂYİ

(Darülbâdiye)

İstanbul Belediyesi'ne bağlı bugünkü Şehir Tiyatroları'na kuruluşundan 1931 yılına kadar verilen ad.

Aslı Dârü'l-bedâyi-i Osmânî olan ve "güzellikler evi" anlamına gelen bu isim Ali Ekrem (Bolayır) tarafından konulmuştur. Dârülbeydâyi 1931'de Şehir Tiyatrosu, semt tiyatroları açıldıktan sonra da Şehir Tiyatroları adını almıştır.

Avrupaî kültüre değer veren İstanbul Belediye Başkanı Cemil Paşa (Topuzlu) ünlü tiyatrocusu André Antoine'ı Fransa'dan İstanbul'a getirterek bir konservatuar kurulmasına ön ayak oldu. 28 Haziran 1914'te İstanbul'a gelen Antoine'ın başında bulunacağı okul bir yandan tiyat-

Dârülbeydâyi'nin ilk okuma kurulu üyeleri. Oturanlar (soldan sağa): Emin Bülent, Mehmed Rauf, Abdüllah Cevdet, Ahmed Hâşim, Tahsin Nâhid, Andre Antoine, Abdülhak Hâmid, Rıza Tevfik, Yahya Kemal, Yakup Kadri; ayakta kiler: Âsim Bey ve mütercim Bedî Bey

DAR-UL-BEDAYI OSMANI
Conservatoire National Ottoman

Programme
de l'inauguration officielle

1 - M. S. ...
2 - ...
3 - ...
4 - ...
5 - ...
6 - ...
7 - ...
8 - ...

رسم کشاد پروگرامی

1 - ...
2 - ...
3 - ...
4 - ...
5 - ...
6 - ...
7 - ...
8 - ...

شومان گفتت :
کان ...
کان ...
آلفر ...
ویولونسل ...

Dârülbeydâyi'nin açılış programı

ro eğitimi, öte yandan da müzik eğitimi yapacaktı. Belediye bütçesinden 12.000 frank ayrılarak üç ay için çağrılan Antoine, kuruluş hazırlıklarıyla birlikte ders programını ve giriş imtihanlarını yaptı. İmtihanlara başvuran 8'i hanım 197 kişi arasında başta Muhsin Ertuğrul olmak üzere Ali Naci (Karacan), Peyami Safa, Halit Fahri (Ozansoy), Behzat Hâki (Butak), Celâl Sahir (Erozan), Emin Belig (Belli), Ahmet Muvahhit, İ. Galip (Arcan), Fikret Şadi, Raşit Rıza (Samako) gibi tanınmış kişiler de vardı. Ancak I. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine Antoine, Fransa'nın karşısında yer alan Osmanlı Devleti'nin başşehirinden ayrılmak zorunda kaldı.

Derslerin başlayacağı sırada Antoine'ın gitmesiyle Dârülbeydâyi'nin açılışı ertelendiyse de onun yardımcısı olan Reşat Rıdvan, Dârülbeydâyi teşebbüsünün sonuçsuz kalmaması için kamuoyunda yankı uyandıracak bir açılış töreni düzenlenmesi işine girişti. Aynı yılın kasım ayın-

da düzenlenen törende Türk ve Batı müziğinden örnekler çalınarak açılış yapıldı. Fakat bu başlangıç yeterli olmadı ve kurum kısa bir müddet sonra resmen kapandı. Cemil Paşa'dan sonra belediye başkanı olan İsmet Bey (Canpolat), otuz yedi maddelik bir yönetmelik hazırlatarak konuyu yeniden gündeme getirdi. Yönetmeliğe göre Dârülbeydâyi sadece bir okul değil aynı zamanda temsil verecek bir tiyatro topluluğu olacaktı. Ancak kısa bir süre için verilen derslerden sonra Dârülbeydâyi giderek okul hüviyetinden çıktı ve sadece temsil veren bir tiyatro oldu. Oyunculuk eğitiminin çok oyun hazırlama işine girildi. Minakyan'ın denetiminde Şehzadebaşı'ndaki Ferah Sahnesi ile Kuşdili Çayırı Tiyatrosu'nda yedi sekiz oyun birden çalışılmaya başlandı. İlk temsil 20 Ocak 1916 gecesi, Hüseyin Suat'ın (Yalçın) Emile Fabre'dan *Çürük Temel* adıyla uyarladığı *La Maison d'Argile* oldu.

1916-1926 arasındaki on yıl, kurumun her an dağılma tehlikesiyle karşılaştığı bunalım dönemidir. Dârülbeydâyi'nin oynadığı ilk yerli oyun, Halit Fahri'nin (Ozansoy) *Baykuş* adlı manzum eseri idi. 2 Mart 1917 gecesi seyirci karşısına çıkarılan bu oyunu Muhsin Ertuğrul sahneye koydu ve baş rolü de kendisi üstlendi. *Baykuş* temsili büyük bir başarı kazanmasına rağmen problemleri çözme yeterli olmadı. Kurumun bütçesinde para yoktu, ayrıca yeterli sayıda oyuncuya sahip değildi ve yönetimde şahsî çekişmeler başlamıştı. Üstelik okul niteliğini kaybetmiş olan Dârülbeydâyi tem-